

Aykut oban

“Adil Geçiş: Emek ve Ekoloji Mücadeleleri İçin Mayın Tarlası,”
Teori ve Eylem, Sayı 54, Kış 2021, s.148-163.

Ayrıca şurada: *Madenciliğın Politik Ekolojisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Polen Ekoloji ve Ekoloji Birliği, 2021, s.135-153,
<https://www.polenekoloji.org/wp-content/uploads/2021/10/MAdenciliSempKitabi.pdf>

adil geçiş: emek ve ekoloji mücadeleleri için mayın tarlası

Aykut oban

Emek ve ekoloji mücadelelerinin ilişki biçimleri, çeşitli açılardan gösterilebilir. Bunlardan biri, emek sömürsünün ve doğanın yağmalanmasının, kapitalizme özgü meta üretim sürecinin birbirinden ayrılamaz iki parçası olduğunun vurgulanmasıdır. Bütün metalar, emek ve doğa sömürsüyle üretilirler. Bu çerçevede, doğanın talan edilmesine ve metalaştırılmasına karşı ekoloji mücadelesiyle, emeğin sömürsüne karşı sendikal mücadele birbirini gerektirir, birbirini bütünler. Böylece bu iki mücadele anti-kapitalist bir zeminde buluşurlar. İkincisi, emek hareketi gibi ekoloji mücadelesinin de sınıf mücadelesi olduğunun belirtilmesidir. Toplumsal eşitsizliklerden (yoksuluktan, işsizlikten, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim adaletsizliğinden) ve ekolojik eşitsizliklerden (hava ve su kirliliğinden, taş ocaklarından, madenlerden, iklim değişikliğinden...) etkilenenler, emekçi sınıflardır. Bu gibi toplumsal ve ekolojik sorunları yaratanlar ise devletin de yardım ve yataklık yaptığı sermaye sınıflarıdır. Emek ve ekoloji mücadelelerinin özneleri de toplumsal ve ekolojik sorunlardan etkilenenler olarak emekçi sınıflar, yoksul halklar ve ezilen kesimlerdir. Mücadeleyi iki kola ayırılıp yürütsele de karşılarındaki güç de aynıdır, sermaye düzenidir. Bu sosyolojik, daha doğrusu sınıfsal zemin, emek ve ekoloji mücadelelerinin ortak paydasıdır.

Mücadelelerin ortaklaşmasına ilişkin üçüncü bakış açısı da emeğin toplumsal yeniden üretimi kavramından çıkarılabilir. Emekçilerin emekçi nesiller olarak üremeleri ve her gün işe sağlıklı olarak gidip sermaye çarklarını döndürmeleri, emekçilerin toplumsal yeniden üretimi kavramıyla ele alınır. Örneğin, evde tarımsal zehir içeren besinler, işyerinde kanserojen maddeler, mahallede asbest, kentte hava kirliliği hem gelecek emekçi neslin hem de günümüzde emekçinin sağlığını ve iyi oluşunu tehdit eder. Kaldı ki bir fabrikanın yarattığı kirlilik gerek işyerinde gerek iş dışında, mahallede ve kentte emekçileri zehirler. Demek ki ev, işyeri, mahalle ve kent olarak mekânsal ölçekler, emekçilerin ekolojik sorunlardan etkilendiği yerlerdir. Bu nedenle emekçilerin işyerinde hak arayışı ekolojik bağlama sahiptir, dahası sendikal mücadele işyerinin dışında ve ötesinde de

ekolojik olmak zorundadır. Böylece emekçilerin işyeri dıŐındaki ölçeklerde yürütülen ekoloji mücadeleleriyle yolları, sürekli olarak birleŐir. Emek ve ekolojinin çeşitli mekânsal ölçekleri ortak kesen ilişkisi, bu iki mücadelenin evde, işyerinde, mahallede ve kentte i ie geçmesi için uygun zemin oluŐturur.

Bu üç açıdan ele alarak, emek ve ekoloji hareketlerinin birleşik mücadelesinin gerekliliŐini çeşitli yazı ve konuŐmalarım da daha önce tartıŐmıŐım.¹ Madencilik Sempozyumu'nun bu oturumunda kendimi tekrar etmemek için adil geçiş konusuna odaklanmak istedim. Sempozyumun ana konusunun madencilik olmasını da göz önünde bulundurarak, kömür madenciliŐinin terk edilmesi sürecinde adil geçiş sorununu ele alabileceğimi düŐündüm. Adil geçiş, iklim politikasının bir parçası olan kömürden çıkış uygulamasının emekçilere yönelik sonuçlarıyla doğrudan ilgili. Adil geçiş, birinci gün oturumlarında dile getirilen kapitalist sistem içinde bir zmn olanaklı olup olmadığı konusuyla da yakından bağlantılı. Adil geçişin, emek ve ekoloji mücadelelerinin iliŐkileri bakımından da çok önemli bir boyutu var. O da Şu soruyla yansıtılabilir: Adil geçiş yaklaşımı, emek ve ekoloji mücadelelerini birleŐtirmeye mi yoksa çatıŐmaya mı götürür? Bu yazıda adil geçişi bu yönleri ve boyutlarıyla birlikte tartıŐmayı amaçlıyorum.

ADIL GEÇİŞİN KAPSAMI

Sermaye düzeninin kurumlarının topluma sundukları Şöyle bir reçete var. İlim sorununun nedeni karbondioksit ve öteki sera gazı salımlarıdır. zm salımların azaltılması, "net sıfır karbon" bir başka deyiŐle karbonsuzlaŐtırmadır. Bunun için fosil enerji yakıtları, kömür madenciliŐi ve termik santraller terk edilecektir. Karbonsuzlaştırma sürecinde işsiz kalanlar için de adil geçiş paketi uygulanacaktır. Bu gibi politikalar, yeşil dönüşüm, yeşil yeni düzen, yeşil mutabakat adlarıyla da anılırlar.

Petrol ve doğalgazın terk edilmesinin oldukça gecikmeli olacağı belli, ama kömürden çıkış için ağır aksak da olsa süreç baŐladı denebilir. Nitekim bu yıl İngiltere'de yapılan G-7 (geleŐmiŐ yedi ülkenin liderleri) zirvesinde bu ülkeler, 2021 yıl sonu itibariyle, salım azaltma önlemi olmayan termik santrallere doğrudan hükümet desteği ve uluslararası yollarla mali destek vermeyeceklerine söz verdiler. Kömürden hızlı bir çıkıŐın gerekli olduğunu ilan ettiler ve kömürden çıkıŐın etkilenen işçiler bakımından adil geçişle ele ele gitmesini vurguladılar. AB ve BM kurumları da salımları azaltacak politikalarla birlikte adil geçiş vaat ediyorlar. Çeşitli evreci STK'lar ve kimi sendikalar da adil geçiş söylemini benimsemiŐ durumdalar.

Türkçede "adil geçiş," hatta daha çekici kılmak isteyenlerin yeğlediği "adil dönüşüm" İngilizcede "just transition" kavramının karşılığı. Bu kavram, dar anlamda karbonsuzlaştırma sürecinde işini kaybedenlere kabul edilebilir iş, erken emeklilik, tazminat ve yeni meslek efindirme kursu fırsatı verilmesidir. Avrupa Birliği bünyesinde bir Adil

¹ İlgilenenler için her birine sırasıyla birer örnek vermem gerekirse: oban, A. (2018) "Doğanın MetalaŐtırılması", *Toplum ve Bilim*, 143, 209-241; (2013) "EŞitsizlikler Zeminini", *Express Dergisi*, 139, 20-21; (2020) evre Politikası: Ekolojik Sorunlar ve Kuram, Ankara, Imge Kitabevi, 142-155.

Geçiş Fonu da kurulmuştur.² Daha geniş anlamda siyasal bir içerik kazandırma çabası da var. Buna göre adil geçiş, iklim değişikliğini kararlı bir düzeyde tutabilmek için çevre bakımından sürdürülebilir bir ekonomiye ve sürdürülebilir bir istihdam düzenine geçiş anlamında kullanılır. Sürdürülebilir kalkınma stratejisinden türeyen bu kullanımda yoksulluğun giderilmesi, enerji üretiminin yerelleşmesi, toplumsal ilişkilerde hakkaniyet, hakçalık, kimsenin arkada bırakılmaması, ırk ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılması, toplumsal bölüşüm adaleti talebi üzerinde durulur. Bununla birlikte şu kadar sayıda yeni iş yaratılması gibi somut politika hedefleri, genellikle terimin dar anlamda kullanımıyla uyumludur.

Polonya'da 2018 tarihinde yapılan İklim Sözleşmesi 24. Taraflar Konferansı'nda "Dayanışma ve Adil Geçiş Silesia Deklarasyonu" kabul edilir. İmzacı ülkeler bu deklarasyonla, nitelikli yeni işler yaratarak işgücünün adil geçişini başarmanın, salımların azaltılmasını sağlamak bakımından önemini vurgularlar. Çünkü adil geçiş, Paris Anlaşması'nın uzun erimli hedeflerine ulaşmak için gerekli kamu desteğini elde etmeyi sağlayacaktır. Deklarasyonda altyapının iklime dirençli kılınmasının ve düşük karbon ekonomisinin yeni istihdam olanakları yarattığının altı çizilir. Yüksek istihdam oranlarının, uygun toplumsal korumanın, çalışma standartlarının ve işçilerle yerel toplulukların iyoluşlarının geliştirilmesi amacıyla tüm paydaşlar arasında toplumsal diyalog sağlanmasının önemi not edilir. Salımlar azaltılırken ve değişen iklime uyum planları yapılırken adil geçişin göz önünde tutulması istenir. Azgelişmiş ülkeler nitelikli işler yaratacak düşük salımlı ve sürdürülebilir iktisadi etkinlikleri özendirmeleri konusunda desteklenecektir.

Gelişmiş Kuzey ülkelerinde bir geçişin başladığını söyleyebiliriz. Yenilenebilir enerji üretimi, ulaşımda elektrikli otomobil, konutların yalıtımı ve elektrikli ev aletlerinin enerji verimliliği konularında son yıllarda hızlı bir gelişim izleniyor. Yenilenebilir enerjiye geçişin gerekçelerinden birinin iklim olduğu da söylenebilir ama iktisadi nedenleri göz ardı edilemez. Özellikle kömürden kaçışta maliyet belirleyici etmen. IRENA'nın hesaplamalarına göre, çevre ve sağlık etkileri dikkate alınmadığı durumda bile yenilenebilir enerji santrali, termik santralden daha ucuza kuruluyor. Yeni kurulan yenilenebilir enerji santrallerinin işletme maliyetleri de faaliyetteki termik santrallerinkinden daha düşük.³

Yine de elektrik enerjisi üretiminde kömürden uzaklaşma dünyada yaygın ve baskın bir eğilim değil henüz. Kömürden kaçış, özellikle AB'de, bir ölçüde ABD'de ve Britanya'da desteklenen bir politika.⁴ Dolayısıyla kömürden çıkışa eşlik eden adil geçiş yaklaşımının da Avrupa merkezli olduğunu söyleyebiliriz. Bu yaklaşıma karşın, geçişin adil olacağı çok kuşku... Gerekçelerini aşağıda tartışacağım.

Şu soruları sorarak başlayabiliriz: Türkiye'de tanık olduğumuz üzere, adil geçiş yaklaşımını tümüyle görmezden mi gelmeli? Var olan içeriğiyle sahiplenmeli mi? Yoksa

2 Bkz. AB Adil Geçiş Mekanizması internet sayfası https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

3 IRENA, International Renewable Energy Agency, *Renewable Power Generation Costs in 2020*, Abu Dhabi, 2021.

4 Shearer, C. vd. (2020) *Yükseliş ve Çöküş 2020: Küresel Kömürlü Termik Santral Takibi*, çev. A. Bereket, Global Energy Monitor, Greenpeace International, CREA, CAN ve Sierra Club, sf. 5.

toplumsal mücadeleyi yükselterek yalnızca adil geçişe değil aynı zamanda iklim politikasına da emek-ekoloji birleşik mücadelesinin mührünü mü basmalı?

Karbonsuzlaştırma, kömürü terk et, termik santralden vazgeç kampanyaları, bir adil geçiş programına gereksinim duyar. Bu zaten zorunludur, eşyanın doğası gereğidir. Yer altında ve yer üstünde, en kötü koşullarda, sağlığı ve yaşamı pahasına çalışarak ekolojik eşitsizliğe maruz bırakılan işçilerin, kapanan işletme nedeniyle bir de toplumsal eşitsizlik sarmalında açlığa terk edilmeleri kabul edilemez. Ayrıca fosil yakıtlara bağlı etkinliklerin terk edilmesinin yol açtığı işsizlik, toplumsal tepkilere neden olacaktır. Yerel ekonominin çöküşü ve buna bağlı başka toplumsal sorunlar da derinleşecektir. Bunlar, geçiş sürecinin görmezden gelinemeyecek ve çözüm bulunması gereken gerçekleri. Kaldı ki bu kadarını, BM kurumları, AB politika-yapım aygıtları, G-7 liderleri, hatta sermaye örgütleri de belirtiyorlar. Adil geçiş politikaları önerilmesinin görünürdeki nedenleri de bunlar zaten. (Altta yatan sınıfsal siyasal nedeni az ilerde ele alacağım.)

PIYASA HATASI DEĞİL YAPISAL ÇELİŞKİLER

Adil geçiş, istihdam olanaklarının genişletilmesi olarak düşünüldüğünde zaten anayasal olarak uzun zamandır korunan çalışma hakkının yeni bir ambalajla ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Benzer biçimde, iklim değişikliğinin tehdit ettiği yaşama hakkı ve çevre hakkı da aslında uzun zamandır hemen her ülkenin anayasasında yer almaktadır. Adil geçiş programı, zaten bugüne değin gerçekleştirilmiş olması gereken bu hakların, aslında yaşama geçirilebilir olduğunu bir kez daha vaat etmektedir! Kritik soru, bugüne kadar sürekli başarısız olunan işsizlik, yoksulluk ve iklim konularının kapitalizm içinde gerçekten bir çözümün var olup olmadığıdır.

Kömür madeni ya da termik santral kapatıldığında şirket toplanıp gider. Kapanan işletmenin işçilerinin geleceği, oradaki kasaba halkının geçimi sorunu, o şirketin ve pazar ekonomisinin ilgi alanı dışındadır. Adil geçiş anlayışı, işçilerin işe yerleştirilmesi ve yerel topluluğun refahıyla ilgili kamu yatırımlarının yapılmasını vurgular. Bu durumda adil geçiş karbonsuzlaştırma sürecinde beliren “pazar hatası”nın devlet müdahalesiyle düzeltilmesi olarak anlaşılabilir.

Bu çerçevede ele alındığında şu iki yaklaşım bir kez daha karşı karşıya gelir: Piyasa ekonomisinin “hataları”nın kapitalizm içinde çözülebileceğini ileri süren yaklaşım ve bunun karşısında kapitalizmin ekolojik yıkım, işsizlik, gelir bölüşümü eşitsizliği gibi toplumsal ve ekolojik adaletsizlik sorunlarının “yapısal” olduğunu ve kapitalizm içinde çözülemeyeceğini savunan yaklaşım.

Burjuva iktisatta ekolojik sorunlar ve iklim değişikliği, “olumsuz dışsallıklar” olarak piyasa hatası kabul edilirler. Ama otuz yıldır uygulanan politikalarla çözüm üretilemediği gibi derinleşerek varlıklarını sürdürüyorlar. Dahası çözüm olarak uygulanan politikalar yeni sorunlar yaratıyor. Piyasa ekonomisinin “iklim hatası” karbonsuzlaştırma politikasıyla düzeltilmeye çalışılırken bu kez işsizlik, yerel ekonomilerin çökmesi, yerel toplumsal sorunlar, iş için göç, emekçilerin daha da yoksullaşması, yenilenebilir

enerji kaynaklarıyla enerji üretilmesinin yarattığı ekolojik sorunlar, elektrikli otomobillerin yol açtığı açmazlarla karşı karşıya kalınır.

Örnek olsun, benzinliden elektrikli araçlara geçilmesi, pil üretimi için madencilik, pili şart etmek için elektrik üretimi, yakıt olarak hidrojen gazı elde etmek için enerji harcanması, kaporta için metal madenciliğinin sürmesi gibi çok sayıda ekolojik sorunu da beraberinde getirir. Öngörülen araç sayıları sorunun boyutları hakkında fikir verecektir: Dünyada pilli, hibrit şarjlı ve yakıt hücreli elektrikli otomobil ve hafif ticari araç sayısının, şimdiki 11 milyon seviyesinden 2030'da 350 milyona ve 2050 yılında ise 2 milyara çıkması beklenmektedir.⁵ Öte yandan, Britanya'da Otomobil Motorları Üreticileri ve Satıcıları Derneği, hükümet, "sıfır salım" hedefleriyle uyumlu biçimde hareket ederek gerekli adımları atarsa elektrikli otomobil sektöründe 2030 yılına kadar 40 bin nitelikli iş olanağı doğacağını ileri sürmektedir. Ters durumda sektör rekabet gücünü kaybedecek, 90 bin kişi işsiz kalacaktır. Dernek, pil üretiminin acilen hızlandırılmasını ve yollara 2,3 milyon adet pil doldurma istasyonunun yapılmasını talep etmektedir.⁶

Kömür madeninde çalışan işçiler işsiz kalınca, şanslılarsa elektrikli otomobil fabrikalarında, elektrikli otomobil için gerekli lityum, bakır, kobalt madenlerinde, yenilenebilir enerji santrallerinde, güneş paneli üreten fabrikalarda çalışacaklar. Bu gibi işler, adil geçişi sağlayacak yeni iş alanları arasında gösterilir. Adil geçişin vaat edilen yeni iş alanlarında emek sömürsü ise ortadan kalkmayacak. Çünkü işçiler emek güçlerini satacaklar, karşılığında bir miktar ücret alacaklar, onların emeğiyle üretilen ürünlere ise şirket, kâr adı altında el koyacak. Kaldı ki, adil bölüşüm de sağlanmış olmayacak, çünkü kömür madencisi, "kabul edilebilir" başka bir maden işinde ya da yenilenebilir enerji santralinde, sömürü oranı bile azalmadan eskisine benzer, belki daha da az miktarda bir ücretle çalışacak. Sınıfsal ilişkiler ve sömürü düzeni, her zaman olduğu gibi yine adil olmayacak. Kömür madenciliğine son verip güneş ve rüzgardan elektrik üretimi için gerekli olan nadir toprak elementleri madenciliğine başlanması, ekolojik adaleti de getirmeyecek. Çünkü bunlara, göz boyamak için her ne kadar "yeşil element" dense de yapılan iş, kâr elde etmek amacıyla yeryüzünü alt üst eden madencilik etkinliğidir.

Nitekim, ilgili yazında yer alan çok sayıda araştırmayı birlikte değerlendiren bir çalışmanın bulguları, dünyanın pek çok ülkesinde rüzgar enerji ve hidroelektrik santralleri, elektrikli otomobiller, ev güneş panelleri, bina iyileştirme, tarım, arazi kullanımı ve ormancılık konularında iklim önlemleri kapsamındaki uygulamaların toplumsal ve ekolojik eşitsizlikler yarattığını göstermektedir. Yoksul, emekçi kesimlerin, yerel toplulukların payına çitleme, yoksun bırakma, hak ihlalleri, mülksüzleşme, ekolojik ör-selenme, ayrımcılık, şiddet düşerken egemen kesimler servet artışı, güç yoğunlaşması ve elitizmden yarar sağlamışlardır.⁷ İklim değişikliğine çözüm getireceği ileri sürülen

5 International Energy Agency (2021) *Net Zero by 2050: A Roadmap for the Global Energy Sector*, sf. 134.

6 O'Carroll, L. and J. Partridge (2021) "UK car industry 'could lose 90,000 jobs without new battery gigafactories'", *The Guardian*, https://www.theguardian.com/business/2021/jun/29/uk-electric-car-industry-battery-factories-smmt-jobs?CMP=twl_a-environment_b-gdneco

7 Sovacool, B. K. (2021) "Who Are the Victims of Low-carbon Transitions? Towards a Political Ecology of Climate Change Mitigation", *Energy Research and Social Science*, 73, <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.101916>

iktisadi etkinliklerin zararları, kapitalizmin var olan eşitsizliklerine uygun olarak ve onları derinleştirerek yoksul kesimlere dağıtılmaktadır.

SENDİKAL EKLENTİ

Aslında adil geçiş kavrayışı, sendika çıkışlıdır. Yaklaşımın öncülerinden biri, ABD'de Petrol, Kimya ve Atom İşçileri Sendikası (OCAW) lideri olan Tony Mazzochi'dir. 1990'lı yılların başında evre koruma önlemlerinin yol açabileceği iş kayıpları için işçilere mali yardım ve mesleki eğitim desteği verilmesi, bir fon oluşturulması dşncesini savunur. Aynı sendikanın girişimiyle 1997 yılında Adil Geçiş İttifakı kurulur. İzleyen yıllarda sendikal ilgi devam eder. Dünyada 170 milyon işçiyi temsil eden Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) 2009 tarihli Kopenhag [İklim] Anlaşması'nda işcnn adil geçişi kavramının da yer alması için çalışma yrtse de başarılı olamaz.⁸ Ama bir yıl sonra Cancun'da yapılan ve İklim Sözleşmesi'ne taraf ülkelerin katıldığı 16. Taraflar Konferansı'nda alınan kararlarda adil geçiş kavramı da kullanılır.

Birkaç yıl sonra da kavram, anlaşma metnine girer. Adil geçişe yer veren bir cümle, 2015 tarihli Paris [İklim] Anlaşması'nın maddeleri arasında olmasa da önsözünde yer bulur. O cümlede, "ulusal olarak tanımlanmış kalkınma önceliklerine uygun olarak, kabul edilebilir ve nitelikli işlerin yaratılması ve işcnn adil geçişi gerekliliklerinin dikkate alınması" vurgulanır.

Adil geçiş kavramının tarihsel köklerinde sendikal bağ olmakla birlikte yaklaşımın içeriği, başta Uluslararası alışma rgt olmak üzere, Birleşmiş Milletler (BM) rgtleri tarafından doldurulur.⁹ AB'de resmi politikalara giren adil geçiş yaklaşımının, kömür madencilėi konusunda yer yer uygulanması çabası da var. Ama adil geçişin, uygulamadan daha çok, vaat edilen bir politika olduğu görülüyor, şimdilik.¹⁰ Başka bir deyişle, Uluslararası alışma rgt'nün adil geçişle ilgili yönlendirici ilkelerinin uygulandığını söylemek g. Emek açısından kısaca belirtmek gerekirse adil geçiş, sendikaların incelikli biçimde geliştirdikleri ve mücadeleyle somut olarak talepleştirdikleri bir konu da değil. Böyle olunca adil geçiş politikası, sermeye-devlet cephesinin biçimlendirdiği ve serbestçe at oynattığı bir alan. Destekleyen sendikaların, yzeysel ierikli bu anlayışı genellikle sorgulamadan benimsedikleri anlaşılıyor.¹¹

8 Labour Network for Sustainability ve Strategic Practice (2016) "Just Transition" - Just What Is It?, Maryland, sf. 7-8, <https://www.labor4sustainability.org/uncategorized/just-transition-just-what-is-it/>

9 rneğin ILO, Uluslararası alışma rgt (2013) *Resolution Concerning Sustainable Development, Decent Work and Green Jobs*, Cenevre; ILO (2015) *Guidelines for a Just Transition towards Environmentally Sustainable Economies and Societies for All*, Cenevre.

10 Coats, D. (2020) *A Just Transition? Managing the Challenges of Technology, Trade, Climate Change and COVID-19*, Alex Ferry Foundation; Labor Network for Sustainability ve Strategic Practice, a.g.e., sf. 28-32; Abraham, J. (2017) "Just Transitions for the Miners: Labor Environmentalism in the Ruhr and Appalachian Coalfields", *New Political Science*, 39(2), 218-40.

11 Bkz., ITUC (2015) *Climate Justice: There Are No Jobs on a Dead Planet*, sf. 16-20; ITUC Just Transition Centre (2017) *Just Transition: A Report for the OECD*; ITUC Just Transition Centre (2020) *Just Transition in the International Development Cooperation Context*; DGB, German Federation of Trade Unions, *The German Consensus on Coal*; New Zealand Council of Trade Unions (2019) *Next Steps on Just Transition to Good, Green Jobs*; Trades

Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu, 2016 yılında bir Adil Geçiş Merkezi kurar. Kendi sitesindeki bilgiye göre Merkez, sendikaları, işverenleri ve hükümetleri toplumsal diyalog içinde yan yana getirir ve Adil Geçiş masasında emeğin de yer almasını sağlar. Silesia Deklarasyonu'ndaki diyalog arayışı, Merkez tarafından da vurgulanmıştır. Merkezin betimlemesine göre adil geçiş, bütün işçiler için kabul edilebilir işleri, toplumsal korunmayı, eğitim fırsatlarını ve daha yüksek bir iş güvencesini garanti eden bir plandır. ITUC üyesi konfederasyonlar arasında Türkiye'den DİSK, KESK, HAK-İŞ VE TÜRK-İŞ de yer almaktadır.

Benzer biçimde, iklim politikası talep eden STK'lar da yeni işsizler yaratılmamasını isterler. Örneğin, Bir Milyon İklim İş Kampanyası, iklim değişikliğine karşı mücadele eden STK'ların ve çeşitli sendikaların desteğiyle başlatılmıştır. Yayımladıkları raporda şu alanlarda yeni istihdam olanakları ele alınır: yenilenebilir enerji, konutların dönüştürülmesi sürecinde inşaat işleri, ulaştırma, eski sanayinin iyileştirilmesinin gerektirdiği işler, tarım, atık yönetimi, yeşil işlerin gerektirdiği becerilerin öğretildiği kurs ve eğitim işleri.¹²

Adil geçiş, bir STK ağının raporunda, fosilden yenilenebilir enerjiye geçiş sürecine uyum sağlama fırsatının emekçilere tanınması olarak savunulur.¹³ Adil geçişi benimseyen sendikalar, yayımladıkları çalışmalarda değerlendirme ve vurgularla, düzenledikleri kampanyalarla, tam da bu fırsata talip olmuş görünüyorlar. Bu ise sendikaları, sermaye düzeninin rayına sokar. Şöyle ki...

İŞÇİLERİN İSYAN OLASILIĞININ BOĞULMASI

Elimizdeki bulguları sıralayalım. Enerji piyasasındaki rekabete dayanamayan kömür madenlerinin ve termik santrallerin kapandığına ilişkin kimi örnekler Batı'da şimdiden gözlenebiliyor. Teknolojik gelişmelerin de yardımıyla yenilenebilir enerji karşında kömür madenciligi ve termik santralden elektrik üretimi artık iktisadi olarak pahalı hale geldi. Ayrıca karbonsuzlaştırma planı olan ülkelerde hükümetler, yenilenebilir enerji sermayesine önemli destekler sağlıyorlar. Bu gelişmelerin sonucu olarak kapanan fosil işletme sayılarının önümüzdeki yıllarda artması sürpriz olmayacak. O nedenle, kimi ülkelerde ve AB'de fosil sermayeyi de gözetecek biçimde uzun dönemli dönüşüm planı, fosil işletmelerin kapanması sürecinde emek cephesini sorunlu hale getirir. Öte yandan 19. yüzyıldan bu yana maden işçileri, dünyanın çeşitli yerlerinde sermayenin ve hükümetlerin başını çok ağrıttılar. Bunun yakın dönemden birkaç örneği, Thatcher dönemi İngiltere'sindeki uzun madenci grevi, Özal dönemindeki Zonguldak büyük madenci grevi ve yürüyüşü, Somalı madencilerin "öyle mi alay komutanı?" sorusuyla anımsanacak olan, geçen yıl başlattıkları Ankara yürüyüşüdür. Madencilerin ve sanayi

Union Congress (2019) *A Just Transition to a Greener, Fairer Economy*, Londra.

12 The Campaign against Climate Change (2014) *One Million Climate Jobs*, Üçüncü Baskı, https://www.campaigncc.org/sites/data/files/Docs/one_million_climate_jobs_2014.pdf

13 CAN, Climate Action Network Europe (2019) İklim Dostu Bir Ekonomiye Adil Dönüşüm Nasıl Gerçekleşebilir?, sf. 1, https://www.caneurope.org/content/uploads/2019/12/TR_JTbriefing_Final_16.12.pdf

proletaryasının direniş örnekleri, sermaye düzeni için travmatiktir, hiçbir zaman unutulmaz. Karbonsuzlaştırma planı sermaye çıkarlarına uygun adım ilerlerken, düzen açısından sorun, işçi sınıfı için yoksullaştırıcı toplumsal etkilerin ortaya çıkıyor olması değildir. Asıl korku, neoliberal politikalar toplumsal devleti yıkıma uğratmışken yeni işsizlerle daha da ağırlaşan sınıfsal koşullarda işçilerin ayaklanma olasılığıdır.

Kömür madenlerinin ve termik santrallerin kapanmasıyla oluşacak işsizlik yükü, sermayenin travmasını uyaran bir işçi sınıfı isyanı olasılığı yaratır. Karbonsuzlaştırma planının Aşıl topuğu burasıdır. Karbonsuzlaştırmanın iktisadi yükü kamu btcesinden halkın sırtına vurulurken işçi sınıfının başkaldırması, sermaye çıkarını gözeten politikaları baltalayacaktır. Adil geçiş senaryosunun uygulamaya konulmasının altta yatan siyasal ve sınıfsal nedeni budur: Dev uyanmadan, işçi sınıfının ayaklanma olasılığı bertaraf edilmek istenir. Sendikalar adil geçişe onay verdiklerinde yeleri olan işçilerin tepkilerini soğutma rolüne soyunurlar. Buna ek olarak ikincisi, yürürlükteki iklim politikalarına sendikalar eliyle geniş halk desteği de devşirilmif olacaktır. Adil geçiş tartışmasının gelişmiş Kuzey'de yüklendiği işlev, sendikaları, ağırlaşan iklim sorununun gösterdiği üzere işe yaramadığı artık gizlenemeyen resmi iklim politikasına yedeklemektir. Işçi sınıfının tepkileri soğutulur, iklim politikalarına da halk desteği bulunur. Ve böylece işsizliğe, yoksulluğa, toplumsal ve ekolojik eşiitsizliklere, yürürlükteki yetersiz iklim politikalarına karşı emekçilerin ayaklanma olasılığı, daha oluşmadan yok edilir.

Sendikaların çoğu, yalnızca ücret artışına ve istihdama odaklanırlar. Böyle bir sendikal anlayışla ekolojik bir tartışmanın tarafı olamazlar. Bu anlayışın sonucu olarak kömür madenlerinin ve termik santrallerin kapatılmasına, işsizliğe yol açacağı ve ücret kayıpları olacağı için sendikaların karşı çıkmaları beklenir. Çünkü neredeyse sendikanın varlık nedeni ücret pazarlığıdır. Sendika cephesinde oluşabilecek bu karşıtlığı aşmak üzere adil geçiş önerisiyle, sendikalara, "başka iş alanlarında yüksek ücretli yeşil istihdam olanakları yaratılıyor" denilmektedir.

Fosilden çıkarken işsiz kalanlara başka bir "fırsat" olarak "meslek edindirme eğitim kursları" sunulacaktır. Meslek edindirme eğitimi, bir yanıyla başkaldırıcı olasılığını bertaraf etmek üzere bilinç yıkama etkinliğidir, öbür yanıyla da "yeşil dönüşüm" sektörlerinde gereksinim duyulabilecek kimi işler için meslek eğitimi verilmiş emekçileri hazırda tutmaktır. şirketler gereksinim duyacakları beceri kazandırılmış emekçilere o havuzdan erişebilirler. şirketler, kamu btcesiyle finanse edilen bu eğitimin mali yükünü de üstlenmemiş olurlar. Yenilenebilir enerji sermayesi, elektrikli otomobil şirketleri, "yeşil dönüşüm" aktörleri kamu btcesinden çeşitli düzeneklerle yıllarca mali destek elde edecekler. Buna karşılık işsiz kalan emekçilere kurs, işçilerin kesintileriyle oluşturulan işsizlik sigorta fonundan ölmeyecek kadar ve geçici süreyle işsizlik aylığı, emekliliğine az kalan orta yaşlılara emeklilik hakkı verilecektir. Bir kısım "şanslı" işçi iş de bulacaktır. Ne var ki, kimi araştırmalarda, yeni girilen işlerin gelir kaybı yarattıęı¹⁴ dahası Almanya'da güneş enerjisi sektöründe olduğu gibi "yeşil istihdam" olarak sunulan yeni iş alanlarında bir süre sonra çalışan sayısında çok ciddi bir azalmanın

14 Coats, *age*, s.12.

gözlendiği belirtilmektedir.¹⁵ Demek ki, adil geçişin işçilere sunduğu tüm bu “olanaklar” birlikte değerlendirildiğinde “adil” geçiş, kazanan şirketler ve kaybeden işçiler muhasebesinde emek açısından hiç de adil değildir.

TÜRKİYE’DE ADIL GEÇİŞ

Adil geçiş tartışması, Türkiye'nin toplumsal gündeminin üst sıralarına çıkamıyor henüz. Onu besleyecek iklim politikaları geliştirilmediği için toplumsal karşılığı olmayan entelektüel bir tartışma. Türkiye, Paris Anlaşması'nı onaylamadı, resmi bir karbonsuzlaştırma politikası yok. Tersine “yerli ve milli kömür” madenciliği yapmak, “yerli ve milli” doğalgaz ve petrol çıkarmak hedefleri var. İşçiler adil geçiş kavramından haberdar değil, sendikalar ilgisizler. Hükümetin emekçilerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik herhangi bir politikası ufukta bile görünmüyor. Büyük sermaye ise Türkiye'nin Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyum sağlaması gerektiğini ısrarla savunan bir tutuma sahip.¹⁶ İklimle ilgilenen kimi STK'ların da adil geçiş konusuna yer veren çalışmalarından, raporlarından ve gündem oluşturmaya yönelik çabalarından söz edilebilir.

Örneğin Greenpeace Akdeniz, Zonguldak için “adil dönüşüm kampanyası” başlattığını duyurdu. İmzaya da açılan kampanyada, kömür madenleri ve termik santraller bölgesi olan Zonguldak'ta kömürün terk edilmesi vurgulanıyor. İmza kampanyasında Zonguldak için sunulan öneriler, Avrupa merkezli adil geçiş yaklaşımında gördüğümüzle benzer: İşini kaybedecek olanlar için fon oluşturulması, ücretsiz olarak meslek edindirme kursu verilmesi, iklim dostu iş kuracak olanlara mali destek ve kredi sağlanması, yenilenebilir enerji alanında istihdam olanaklarının artırılması, kömürün bozduğu arazilerin iyileştirilmesi ve kente kazandırılması.¹⁷

ITUC'un Adil Geçiş Merkezi Direktörü Samantha Smith, “dünyanın farklı yerlerindeki tecrübelerimize göre, hükümet ve işverenlerde işçiye saygı yoksa adil dönüşüm tartışmaları için şartlar oluşmuyor” görüşünde. Çünkü işverenler ve hükümet, saygı duymadıkları sendikalarla toplumsal diyalog kurmaya gerek görmeden kararları alıp uyguluyorlar.¹⁸ Bu değerlendirme doğrusu adil geçiş, güçlü bir sendikal hareketi gerekli kılmaktadır. Sendikalar saygınlıklarını ise ortaya koydukları mücadeleyle kendileri yaratırlar. Bununla birlikte emek hareketinin güçlü olduğu bir durumda, bu gücünü adil geçiş talebiyle sınırlandırması da pek mantıklı olmayacaktır. Sendikalar, çerçevesini sermaye düzeni kurumlarının biçimlendirdiği bir adil geçiş planını tartışmak yerine, bir eko-sendikal programla emeğin kendi taleplerini hükümete ve işverene

15 Sovacool, B.K., B. Turnheim, A. Hook, A. Brock, M. Martiskainen (2021) “Dispossessed by Decarbonisation: Reducing Vulnerability, Injustice, and Inequality in the Lived Experience of Low-carbon Pathways,” *World Development*, 137, sf. 7.

16 Örneğin şu çevrimiçi toplantıya bkz. “İklim Nötr Hedefi İçin İş Dünyası Çabaları Webinarı” <https://www.youtube.com/watch?v=snfVjiyEzw>

17 “Greenpeace: Zonguldak İçin Başka Bir Hayat Mümkün” 12 Temmuz 2021, <https://yesilgazete.org/greenpeace-zonguldak-icin-baska-bir-hayat-mumkun/>

18 Yalçınıyğit, B. ve B. Bağatır (2021) “Termiksiz Bir Yaşamda Kömür İşçileri”, <https://www.iklimhaber.org/termiksiz-bir-yasamda-komur-iscileri/>

dayatma yolunu seçebilirler. Bu mücadeleyle saygınlık kazanırlar, güçlenirler ve kendi taleplerinin takipçileri olurlar.

“Türkiye ii hakları ve özgürlükleri bakımından dünyanın en kötü on ülkesi arasında” yer almaktadır.¹⁹ Türkiye’de işçilerin sendikalaşma oranı yüzde 11’dir. Özel sektörde bu oran yüzde 6’dır. Özel istihdam bürolarının kurulmasına olanak tanıyan 2016 yılındaki yasa değişikliğiyle getirilen kiralık işçilik statüsünde i güvencesi ortadan kalkmış, sendikal hakların kullanımı, emeklilik, i güvenliği ve sağlığı gibi toplumsal koruma düzenekleri iyice zayıflatılmıştır. Çalışanların üçte ikisinin creti, asgari ücret düzeyindedir.²⁰ Bu verilere göre, Türkiye’de ii sınıfı, sendikasız, güvencesiz ve işsizlik, yoksulluk, açlık darboğazında cebelleşmektedir. Sendikal hakların önündeki engeller yanında otoriter ve totaliter uygulamalarla emekçi kesimleri, kadınları, Kürtleri, Alevileri siyasetlesztirmeye, tek tiplesztirmeye çalışan anti-demokratik bir siyasal rejimi de bilançoya eklemek gerekir. Başarılı adil geçiş örneklerinde gzlenediği söylenen, “sendikalara saygı duyulması ve toplumsal diyalog ortamının bulunması” koşullarının Türkiye’de geçerli olmadığı kesin.

EKOLOJİ MÜCADELELERİNİN SENDİKALARA BOğDURULMASI

Bu toplumsal ve siyasal farklılıklar dikkate alındığında, yukarıda gelişmiş Kuzey ülkelere adil geçişte sendikalara biçilen role ilişkin ileri sürdüğüm tezin Türkiye bakımından karşılığı, anlamı, güncelliği nedir?

Türkiye çok yaygın işsizliğin olduğu bir ülke. Çeşitli hesaplamalarda gerçek işsiz sayısının on milyonu aştığı vurgulanmaktadır.²¹ Yeşil düzen, yeşil mutabakat, yeşil dönüşüm, adil geçiş, bunlar yeni iş alanları vaat eden politikalar demeti olarak sunulmaktadır. Örneğin Dünya Bankası’nın bir raporunda, aralarında Türkiye’nin de olduğu, gelişen pazar ekonomisi olarak adlandırılan 21 ülkede, yeşil dönüşüme yapılacak yatırımla önümüzdeki on yılda 213 milyon yeni iş yaratılacağı müjdesi verilir.²² SHURA Enerji Dönüşüm Merkezi’nin taze raporuna göre, Türkiye’de yalnızca “yenilenebilir enerji alanındaki yeni yatırımlar, 2018-2030 döneminde 590.000 kişiye istihdam sağlayabilir.”²³

Yeşil dönüşümün istihdam yaratacağı söylenen iş alanlarını anımsayalım: Yenilenebilir enerji sektörü, binaların yalıtımı ve düşük karbonlu yeni konutların yapıldığı inşaat sektörü, atık yönetimi... Türkiye’de bu alanlardaki projelerin bir an önce yaşama geçirilerek “yeşil istihdam” yaratılması gerekçesiyle sendikalardan destek istenecektir.

19 *Gazete Duvar* (6 Temmuz 2021) <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye-isci-hak-ve-ozgurluklerinde-dunyanin-en-kotu-10-ulkesi-arasinda-haber-1527762>

20 Özsever, A. (2021) “Otoriter Emek Rejimi”, *BirGün Gazetesi*, <https://www.birgun.net/haber/otoriter-emek-rejimi-348512>

21 Sönmez, M. (2021) “İşsizlik Mızrağı Kamufleji Deldi”, *Al-Monitor*, <https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2021/03/turkey-unveils-unemployment-data-pandemic-army-of-jobless.html>

22 International Finance Corporation (2021) *Ctrl-Alt-Delete: A Green Reboot for Emerging Markets*, Washington DC, sf. 13.

23 SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi (2021) *Türkiye’de Elektrik Sistemi Dönüşümünün Sosyo-Ekonomik Etkileri*, İstanbül, Sabancı niversitesi, sf. 14, ayrıca bkz. s.119-120’deki tablolar.

Türkiye kömürden çıkış planı açıklamadığı için, buradan gelebilecek ek bir işsizlik riski olmadığı gibi, yeni yaratılacak milyonlarca işten söz edilmektedir. Sendikalar için istihdam, doğal olarak çekici bir vaattir. Bu nedenle, sendikalar; rüzgar, hidroelektrik, jeotermal, biyokütle enerji santralleri projelerine, “yeşil inşaat” işleri için gerekli malzemenin sağlanacağı kum, mermer, taş ocaklarına, ahşap için orman tahribatına, atık bertaraf işletmesine, çöp yakma tesisine, kısacası “adil dönüşüm” vaadine ikna edilebilirler.

Ne var ki, Türkiye'nin her yerinde yükselen ekoloji mücadeleleri, en çok, en kararlı ve tutkulu biçimde, saydığım tüm bu projelere ve işletmelere karşı çıkıp, direniyorlar. Bu durumda ekoloji mücadeleleri, adil dönüşümün ve iklim politikalarının önünde birer engele dönüşürler. Ekoloji mücadelelerine karşı sendikalar ise yeşil dönüşüm sermayesinin ve devletin yanında konumlanırlar. İşçiler, ekoloji mücadelelerinde yer alanlara, “bu projeler, ‘yeşil’ dönüşüm ve ‘yeşil’ istihdam sağlıyor, adı üstünde yeşil, siz ne diye direniyorsunuz?” sorusunu yönelteceklerdir. Böylece, ekoloji mücadelelerinde yer alan köylülerin kitlesel direnişinin karşısına sendikaların yönlendirdiği işçilerin kitlesel gücü çıkartılmış olur. Böylece işçiler, ekoloji mücadelesi karşısında grev kırıcılara dönüşürler. Türkiye'nin bir karbonsuzlaştırma planı olmadığı halde sendikaların adil geçişi benimsemelerinin yol açacağı bu sonuç, yenilenebilir enerji projelerine, taş ve mermer ocaklarına, çöp yakma tesislerine, orman tahribatına karşı oluşan toplumsal direnci, sendika ve çevreci STK kamuoyuyla hizaya getirmek olacaktır. Sendikaların ekoloji mücadelesine ilgisiz olmasından daha kötüsü, yerel ekoloji direnişlerine düşman edilmesidir. Sendikalar var olan içeriğiyle adil geçiş eklemlenirlerse, emek ve ekoloji mücadeleleri karşı karşıya geleceklerdir. Bu bağlamda Türkiye’de adil geçiş ve yeşil mutabakat politikası, emek ve ekoloji mücadeleleri arasında (bir işbirliği köprüsü kurmak bir yana) çatışma yaratma eğilimindedir.

Adil geçiş politikasının, gelişmiş Kuzey ülkelerinde yetersiz iklim politikasına halk desteği oluşturan etkisini yukarıda vurgulamıştım. Adil geçişin bu ikincil işlevi, Türkiye için de geçerlidir. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yenilenebilir enerji üretimi, satış garantili, devletten mali destekli, dolayısıyla kârlı bir alan. Bunun yanında büyük sermaye, hem AB ile ticaret hacminin “sınırdaki karbon uygulaması” nedeniyle daralmaması için hem de “yeşil fonlar”dan yararlanma hevesiyle Türkiye'nin bir an önce Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyum sağlayan politikaları yaşama geçirmesini istemektedir. Sendikalar adil geçişe ikna edildiğinde, sermayenin bu talebi, emekçilerin desteğini elde ederek güçlendirilmiş olur. İkna edilen sendikalar, sermaye düzeninin uluslararası iklim politikasının kullanışlı araçları olarak hizmet ederler. Sendikalar, sermayenin hükümete yönelttiği Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyum sağlanması talebinin, halkla ilişkiler ajansına dönüşürler.

Sermayenin çevre konularında sendikaları yanına alması, birbirine tam olarak karşıt iki ayrı yönde olabilmektedir. Adil geçiş yaklaşımında gördüğümüz gibi, “yeşil istihdam” vaat edilen sendikalar, yetersiz iklim politikalarının, yenilenebilir enerji projelerinin, yeşil mutabakatın destekçileri yapılırlar. Bunun tam tersi yönünde sendikalar,

yine istihdam gerekçesiyle bu kez kömür Őirketlerinin çıkarlarını savunmak üzere sermayenin borazanlığına da soyunurlar. Bunun bir rneği, Yatağan Termik Santrali'nde örgütlü sendikanın, işletmenin önünde basın açıklaması yapan çevrecilere karşı, emekçi sağlığını bozan ve iklimle düşman bir tesisi, canhıraŐ savunan tutumunda bulunabilir.²⁴

Benzer biçimde, çarpıcı başka bir örnek de ABD'de fosil sermaye gruplarının milyonlarca dolarlık mali desteğiyle çalıŐmalarını yürüten Heartland Enstitüsü'nün Polonya'daki Dayanışma Sendikası ile 24. Taraflar Konferansı sırasında kurduğu iŐbirliđidir. Sermaye düzeninin çeşitli aktörlerinin uluslararası iklim politikalarını müzakere ettikleri ve Silesia Deklarasyonu'nu ilan ettikleri günlerde, Heartland Enstitüsü ve Dayanışma Sendikası, ortak bir bildiri yayımlarlar. O bildiri de, bilim insanları arasında, iklim değişikliğinin nedenleri ve sonuçları konusunda bir oydaŐma bulunmadığını ileri sürerler. Bir başka deyiŐle, bildiri, iklim değişikliğinin kömür gibi fosil yakıtlarla olan doğrudan bağı konusunda bilim dünyasında sanki bir anlaŐmazlık varmıŐ, fosil enerji masummuŐ havası yaratmayı amaçlar. Enstitü ile Sendika, iklim politikaları geliŐtirmek için birlikte çalışma yürüteceklerini ilan ederler. En önemli ortak görevleri olarak iklim ve enerji konusunda "halk eğitimine" yođunlaŐacaklarını vurgularlar.²⁵

Sermaye kesimleri, evre koruma, iklim, istihdam ya da istihdam kaybı konularında işçileri yanlarına alarak bir "iletiŐim stratejisi" uygulurlar. Sermaye çıkarları, hiçbir zaman kamuoyunu inandıracak bir gerekçe olamaz. Oysa işçiler eliyle bu konular gündeme sokulursa daha inandırıcı görünür. Sermayenin evre ve iklim politikaları için ittifaklar aradığında, işçileri ve sendikaları ayartmasının nedeni budur.²⁶

NE YAPMALI?

Fosil sermaye grupları "yerli ve milli" kömür politikaları ve termik santrallerin iŐletilmesi için, buna karşılık "yeşil dönüşüm"den çıkarı olan sermaye gruplarıysa yenilenebilir enerji, elektrikli otomobil, Avrupa Yeşil Mutabakatı politikaları için sendikaları ve işçileri yanlarına çekmek isterler. Sermayenin her iki yönde iŐletilen "iletiŐim stratejisi"ni boşa çıkarmak, Őirketlerin, sendikaları evre konusunda halka ilişkiler ofisi olarak kullanmalarına engel olmak gerekir. Sendikalar ve öteki emek örgütleri, sermayenin çıkarını değil de işçi sınıfının yararını savunan politikalar geliŐtirmeye zorlanmalıdır. İnsanın onurlu bir yaşam sürmesini sağlayan bir iş ve ücrete sahip olması, emek hareketinin tarihsel mirasıdır, vazgeçilmez ve sürekli bir mücadele alanıdır; buna hiç kuşku yok. Ama sendikal mücadele, yalnızca iş ve ücret talebinden ibaret olamaz. IŐçi sınıfının yararına politikaların önemli bir adımı da iŐyerindeki ekolojik

24 Yatağan ve Bergama rnekleri için bkz. Akdemir, . (2021) "'Adil Geçiş' IŐçi Sınıfı İsyana Etmesin Diye Mi?", *Evrensel Gazetesi*, https://www.evrensel.net/yazi/89035/adil-gecis-isci-sinifi-isyana-etmesin-diye-mi?utm_source=twitter&utm_medium=twitter_ap&utm_content=77&utm_campaign=04-07-20218:10

25 The Heartland Institute (2018) "Joint Declaration between Solidarity and the Heartland Institute, www.heartland.org

26 Barca, S. (2012) "On Working-Class Environmentalism: A Historical and Transnational Overview", *Interface: A Journal for and about Social Movements*, 4 (2), 69.

sorunların yol açtığı iş cinayetlerini, ekolojik bozulmanın emekçi ve halk sağlığına etkilerini, ekolojik talepleri, sendikal mücadelenin ve toplu iş sözleşmelerinin içrek ve ayrılmaz parçası kılmaktır.

Kömür madeni ya da termik santral işsizlik gerekçesiyle savunulduğunda emek ve iklim/ekoloji birbiriyle uzlaşmaz bir karşıtlık içindeymiş yanılması yaratılır. Bunun sonucu olarak işçi sınıfı ile iklim/ekoloji mücadeleleri birbirine düşman edilir. Buna karşılık, "yeşil dönüşüm," istihdam ve iklim gerekçesiyle savunulduğunda ise söz konusu projeler "temiz," iklime, ekosisteme ve yerel halka zararı bulunmayan, hatta adil bölüşümü de sağlayan iktisadi etkinliklermiş yanılması doğar. Bu kez de bu projelere karşı çıkan yerel ekoloji direnişçilerinde yer alanlarla iş beklentisi içinde olan emekçiler birbirine düşman edilir.

O halde, emek ve ekoloji açısından bakıldığında, fosil enerji de yeşil dönüşümle adil geçiş de savunulamaz. Emek ve ekoloji mücadelelerinin "ya fosil ya adil geçiş" ikilemine saplanmayı reddederek "ne o ne de bu" geniş görüşüyle hareket etmeleri mümkündür. Bu, sermaye düzeninin emek ve ekoloji arasında icat ettiği bir çatışma alanından, birlikte mücadele etme zeminine sıçramak demektir. Birleşik mücadelede yan yana gelindiğinde hem emek hem de ekoloji hareketinin birbiriyle uyumlu taleplerini somutlaştırmak, güçlü ve sonuç alıcı biçimde dile getirmek olanağı doğar. İki mücadeleyi birbirine düşürme potansiyeli bulunan adil geçiş tartışması, birleşik mücadelenin gerekliliğine dair bir kez daha yapılan bir çağrı, bir uyandırma zili olarak kullanılabilir. Adil geçişin önümüze konan içeriği bir kenara atılarak birleşik mücadelenin kendi programını, hedeflerini, stratejisini ve taktiklerini geliştirmesinin zamanı gelmiştir. Emek-ekoloji birleşik hareketi, toplumsal mücadeleyi yükselterek iklim politikasına kendi mührünü basmak zorundadır.

İklim sorunu insanlığın en büyük sorunudur, ama bu kriz, sorunun nedeni olan sermaye düzeninin önerdiği politikalarla çözüme kavuşturulamaz. Emek ve ekoloji mücadeleleri, sermaye-devlet-BM bloğunun, sürdürülebilir kalkınma, yeşil dönüşüm, adil geçiş programları dayatan ideolojik hegemonyasına teslim olmak zorunda değiller. Birleşik mücadele, bu ideolojik esaretten kurtulup, karşı hegemonik bir perspektifle kendi politikalarını ve taleplerini belirleme gücüne ve kapasitesine sahiptir.

Böyle bir perspektifle ele alındığında geliştirilecek emek-ekoloji politika programında yer alacaklar listesi uzundur. Örnekleme için birkaçı şöyle sıralanabilir. Toplumsal üretimin amacının, yönünün, sektörlerinin belirlenmesi; iktisadi merkezi planlamanın ekolojik ilkeleri; işyerinde özyönetim, hiç değilse işyerinde yönetime katılma; sendikal örgütlenmeyi ve ekolojik mücadeleyi baskı altında tutan yasal ve uygulamadaki engellerin aşılmasını hedefleyen acil mücadele/müdahale takvimi; sağlık, eğitim, toplu taşıma, internet, müzecilik gibi kamu hizmetlerine ücretsiz erişim hakkı; temiz hava ve içilebilir suya erişim hakkı; emeğin sömürülme oranını gerçekten ve belirgin biçimde azaltan bir "adil bölüşüm" düzenlemesini belirsiz bir geleceğe ertelemeyen hemen yaşama geçirecek somut iktisadi ve siyasal mekanizmalar; karbonsuzlaştırma çerçevesinde kapatılan madenin, termik santralin yerine konulacak iktisadi etkinliğin belirlenmesine yerel topluluğun karar vermesi; bu yeni etkinliğin kolektif mülkiyeti

ve zyoneti mi; işyerinde ve toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği önlemleri; "gri" ya da "yeşil" olsun piyasa ekonomisinin neden olduğu ekolojik yıkımın ve ayrıca şirketlerin çok çeşitli alanlarda sürdürdüğü ekolojik yağmanın engellenmesi için somut önlemler; şirketlerin bugüne kadar yarattıkları iklim etkilerinin geçmişe yönelik mali yükünü hemen üstlenmelerini sağlayacak sıkı somut önlemler; şirketlerden böylece elde edilen bütçeyle iklim değişikliğinin etkilerine halen maruz kalan toplulukların ve ekosistemlerin iyileştirilmelerine yönelik somut acil eylem planları; üzerinde özel mülkiyet kurulmasının yasaklanacağı doğa varlıklarının listesi; endüstriyel tarım ve hayvancılığa adet, arazi, kapasite ve benzeri sınırlar konulması; konutun meta olmaktan çıkarılması, emekçi kesimlerin barınma hakkının gerçekleştirilmesi, ranta dayalı inşaat sektörünün kcltlmesi; servet edinmeye konulacak tavan miktarın belirlenmesi... Eşit, zgr ve ekolojik bir topluma "adil geçiş" için, hem emeğin ve doğanın haklarını tesis etmek hem de sermayenin yürüttüğü toplumsal ve ekolojik yıkımı engellemek, dolayısıyla sermayeyi boyunduruk altına alacak sert önlemlerle işe başlamak gerektiği açıktır. Emek rgtleri ve ekoloji direnişleri, belirli bir strateji çerçevesinde bu programdaki hedeflerden öncelikli gördüklerine karar vererek, bunları taktik hamleler olarak talepleştirip mücadeleyi geliştirebilirler.

Emekçilerin hak kayıpları ve ekolojik yıkımın geri döndürülemez olması gerçekleri göz önünde tutulduğunda birleşik mücadeleyi bir an önce inşa etmenin önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Bu nedenle, belirli taleplere dayalı olarak, ister bir sendikayla yerel bir direniş arasında, ister mahalle, yerel, bölgesel bir ölçekte, ister havza bazında, ister nükleer karşıtı, iklim, orman, dereler ve benzeri bir konu/tema temelinde olsun, emek-ekoloji öznelerinin en kolayına hangisi geliyorsa o düzlemde bir araya gelmeleri, ortak mücadelede daha çabuk yola koyulmalarını sağlayacaktır.

SONUÇ

İngiltere'de bir termik santralin suyla soğutma sisteminde kullanılan 117 metre yüksekliğindeki dört kulesinin imha edilme görüntüleri, İnternette yayınlandı.²⁷ Santral yarım milyon konuta elektrik sağlayan bir kapasiteye sahipti. Her ne kadar Rugeley Termik Santrali 2016 yılında kapatılmış olsa da bu görüntüler, enerji ve iklim politikası bakımından yeni bir dönem mi başlıyor sorusunu çağrıştırabilir. Ne de olsa çalıştığı kırk altı yıl boyunca milyonlarca ton kömür yakıldı, milyonlarca ton su kullanıldı, milyonlarca ton kl ve karbondioksit atmosfere bırakıldı, iklimi değiştiren yüzlerce yıl sürecek etkiler oluşturuldu, milyonlarca canlıya yaşam zehir edildi. Kapatılmasının üzerinden beş yıl geçmesine karşın yerel ekonomiye ve istihdama ilişkin bir düzenleme yapılmadığı gibi, santral alanı da inşaata dayalı bir rant projesi için ayrıldı. Az buz değil, iyi zamanlarında santralde 850 kişi çalışıyordu. şirketin internet sitesinde yapılan açıklamada, gerekli imar izinlerinin tamamlandığı, santral alanının "düşük

²⁷ "Rugeley Cooling Towers Demolition" (2021) <https://www.youtube.com/watch?v=M3YifqfUKa8&t=0s>

karbonlu" 2300 konutluk bir yerleşim yerine dönüştürülme çalışmasına başlandığı belirtilmektedir.²⁸

Termik santral gibi çimento üretimi de iklim değişikliğine etkisi yüksek bir iktisadi etkinlik. Çorum'da uluslararası bir şirket, işlettiği çimento fabrikasında üç yıl önce üretimi durdurdu. Altmış dört yıllık bu fabrikanın kapanmasının arkasında iklim, çevre ve benzeri bir neden bulunmuyor. Çalışan doksan işçi işten çıkarılır. Çorum Belediyesi, tesisi arazisiyle birlikte satın alır ve fabrikanın yıkımını başlatır. Belediye Başkanı, Şubat ayında devir işleminin yapıldığı törende, "bu araziye yatay mimariyi esas alan yeni bir şehir kuracağız" açıklamasını yapar.²⁹

İngiltere, adil geçişin benimsendiği Silesia Deklarasyonu'nu kabul eden ülkeler arasında. Ayrıca sendikalar ve STK'lar adil geçişle ilgili ses getiren çeşitli kampanyalar da yapıyorlar. Türkiye ise Silesia Deklarasyonu'nu imzalamadı, adil geçişle ilgili resmi bir politika belgesi de oluşturmadı. İki ülkedeki bu farklılığa karşın, iki örnekte de işçiler adaletsiz bir geçişten kurtulamamışlar. İşçiler ortada bırakıldıkları gibi, yerel topluluk da bir iki yıl içinde inşaat bittiğinde kendi kaderiyle baş başa kalacak. Bu gibi örnekler adil geçiş yaklaşımının üstündeki yaldızı kazıyarak sermaye düzeni için işlevselliğini saptamayı zorunlu kılıyor.

Bu yazıda, adil geçişin gündemde yer bulduğu ülkeler ile STK'lar eliyle gündeme sokulmaya çalışıldığı Türkiye'de emek ve ekoloji ilişkisi bakımından olası sonuçlarını, bu ilişki bakımından yaratabileceği farklılığı araştırdım. Bu amaçla, iki tezi tartışmaya açtım. Birincisi, adil geçiş politikası, gelişmiş Kuzey ülkelerinde işçi sınıfının isyan olasılığının bastırılmasına yöneliktir. İkincisi de, adil geçiş politikası Türkiye'de ekoloji mücadelesinin bastırılmasına yöneliktir. Her iki çabanın kullanışlı araçları olarak sendikalara rol biçilmektedir. İlkinde işçi sınıfının kurumsal kelepçeleri olarak, ikincisinde ekoloji mücadelesinin grev kırıncıları olarak sendikalardan hizmet beklenmektedir. Her iki durumda bu senaryoları boşa çıkartmak ödevi, işçi sınıfına, emek hareketine, sendikalara, sendika üyelerine, emekçilere, ekoloji mücadelesi örgütlerine ve aktörlerine düşer. Sermaye düzeninin bu planını bozmanın yolu, emek ve ekoloji mücadelelerinin ayrı ayrı durmak ve karşı karşıya gelmek yerine yan yan, ortaklaşa hareket etmeleridir.

Adil geçiş önerisi, ilk bakışta, istihdamla çevre koruma arasında köprü kurma çabası olarak sunulur. Bu köprü, emek ve ekoloji mücadeleleri arasında da diyalog kurulması izlenimi uyandırır. Bununla birlikte, gerekçelerini yukarıda belirttiğim üzere, emek ve ekoloji mücadeleleri, adil geçiş politikasında bir araya gelmek şöyle dursun ya iğdiş edilerek ya da birbirlerine karşı kışkırtılarak etkisizleştirilirler.

Bu ise emek ve ekoloji mücadelelerinin birleşik mücadelesinin gerekliliğini, bir kez daha su yüzüne çıkarır. Sermaye düzeninin sunduğu ve bir mayın tarlası olan adil geçiş yaklaşımı yerine kendi programlarını, strateji ve taktiklerini geliştirme olanağını kullanmalıdırlar. Bu iki mücadele bir araya gelerek ortak sorunlarını ortak talepler

28 Rugeley Power (2021) "The Chance to Name a Part of Rugeley", <http://www.rugeleypower.com/closure-news/>

29 Yılmaz, E. (2021) "Çorum'da 64 Yıllık Çimento Fabrikası Yıkıldı", *Gazete Duvar*, <https://www.gazeteduvar.com.tr/corumda-64-yillik-cimento-fabrikasi-yikildi-haber-1528038>

olarak somutlaştırıp birleşik mücadeleyi yükselttiğinde, birbirinin değil sermaye düzeninin mezar kazıcaları olurlar.

Emek ve ekoloji mücadeleleri arasında bir çelişki yoktur. Adil geçiş tartışmasına da kaynaklık eden çelişkiler, bu iki mücadelenin örtüşen zemininden kaynaklanmaz. Bunlar sermaye düzeninin halka dayattığı yapay çelişkilerdir: "İşsizlik mi altın madeninde iş mi istersin?" "Kömür madenciliiğinde mi ciğerinin hasarlanmasını istersin yeşil dönüşümün nikel ya da lityum madeninde mi?" "Termik santralde iş mi istersin köylüyü ve börtü böceği susuz bırakacak "temiz" enerji kaynağı hidroelektrik santral mi istersin?" "İşsizlik yüzünden açlıktan ölmeyi mi yoksa iklim değişikliğine bağlı olarak selden ya da aşırı sıcaktan ölmeyi mi yeğlersin?" Bunlar emek ve ekoloji mücadelelerini karşı karşıya getirecek sorulardır ve sermaye düzeninin doğrudan sonuçlarıdır. Bu sorulara karşılık gelen politikalar reddedilmelidir. Hem iş hem de iklim sorununu üzecek politikalar istiyoruz. Hem emek sömürüsünün ortadan kaldırıldığı bir çalışma ve iş örgütlenmesi hem de enerji açlığının ve doğa yıkımının son erdirildiği bir enerji düzeni istiyoruz. Hem ekolojik sorunları hem de eēitsizlik, açlık, yoksulluk ve işsizlik sorunlarını zmek istiyoruz. Her ikisini aynı anda talep etmeye hakkımız var. Eēit, zgr ve ekolojik toplum istiyoruz. Ve bunu ancak sömürülenler, ezilenler ve ekolojik yıkımdan etkilenenler olarak ortak mücadeleyle başarabiliriz. ▶